

BOEKBESPREKING

door Karin Rekveld.

Virginia Satir, *Conjoint Family Therapy, a guide to theory and technique*, 1967: Souvenir Press (Educational & Academic), London, pp. 208.

In het vorige bulletin is een gedicht van Virginia Satir opgenomen, dat voorgedragen werd door Zerka Moreno tijdens haar workshop in Amsterdam. Satir is een vooraanstaand persoon in de wereld van de gezinstherapie. Het is niet verwonderlijk dat Zerka aan haar refereert: in haar werk als gezinstherapeute gebruikt Satir psychodramatische technieken zoals het laten innemen van verschillende rollen binnen het gezin door de familieleden die zij in therapie heeft. Hieronder volgt een bespreking van een boek van Satir dat zij in 1967 heeft geschreven. Het bevat de fundamentele van haar therapie die nog steeds in de praktijk van nu hun opgeld doen.

Opzet van het boek.

Het boek is niet als leesboek geschreven. Het bevat de opvattingen en uitgangspunten van Virginia Satir die zij hanteert in haar werk als gezinstherapeute. Zij zijn als zodanig puntsgewijs opgeschreven. Gevolg is een zeer kernachtig en functioneel boek met een heldere uiteenzetting van die uitgangspunten.

Deel een: Familie theorie.

Het gezin wordt als een systeem gezien waarvan elk gezinslid deel uitmaakt. Dit betekent dat de therapeut het gezin als geheel in behandeling neemt, en niet alleen de zogenaamde patiënt. Ieder gezinslid is verantwoordelijk voor het proces binnen het gezin en daarom zijn als het ware alle gezinsleden cliënt. In een functioneel gezin is er een bewustzijn van het bestaan van een relatie tussen

twee partners, van het bestaan van het ouderschap van de twee partners die als ouder verantwoordelijk zijn voor het opgroeiproces van de kinderen. In dysfunctionele gezinnen wordt de ouderrelatie niet onderscheiden van de partnerrelatie en wordt het kind gebruikt om de behoeften van de ouders te vervullen. Satir benadrukt dat elk gezinslid een individu is dat zich onderscheidt van het andere gezinslid. Belangrijk is dat bij het ontstaan van een partnerrelatie de partners elkaar zien en ervaren als twee verschillende individuen en als zodanig een zelfstandig leven kunnen leiden. Bij het ontstaan van dysfunctionele gezinnen echter is de partnerrelatie weggevaagd en bestaan de partners niet meer als twee individuen en niet meer als twee partners, maar slechts als twee ouders die het kind gebruiken om de eigen tekorten aan te vullen.

Deel twee: Communicatie theorie.

Communicatie is het proces van geven en ontvangen van informatie, van betekenis, zowel nonverbaal als verbaal. Ervaring is niet altijd eenvoudig met woorden weer te geven. Hetzelfde woord kan door iedereen verschillend gebruikt en verschillend geuit worden. Daarom is het communicatieproces zo complex. Satir stelt dat om een boodschap duidelijk over te brengen, wij de anderen echt moeten laten weten wat er in ons omgaat. Iemand die functioneel communiceert is iemand die stevig zijn boodschap kan neerzetten, tegelijkertijd deze boodschap kan valideren en kwalificeren, alsook kan vragen om feedback en die ontvankelijk kan zijn voor feedback die hem wordt gegeven. Dysfunctionele mensen zijn zich er niet van bewust dat zij generaliseren of vanuit stellingnames redeneren.

BOEKBESPREKING

Zij zenden ook onvolledige boodschappen uit door bijvoorbeeld hun zinnen niet af te maken.

Satir besteedt veel aandacht aan het non-verbale aspect van communicatie.

Zo is de functie van meta-communicatie, de boodschap over de boodschap, het onderstrepen van de verbale communicatie en vooral het verhelderen van de inhoud van de boodschap. Dubbele boodschappen worden uitgezonden als de communicatie niet congruent verloopt, d.w.z. als het verbale en nonverbale gedrag niet in overeenstemming met elkaar zijn. Zo ontstaan dubbele binding-boodschappen, waarbij het ene wordt gezegd, maar het andere gedaan wordt. Als hiervan sprake is dan is het belangrijk dat de ontvanger van de boodschap checkt wat de boodschap werkelijk betekent.

Satir refereert een aantal malen aan de Bateson-groep (een aantal psychologen KR), die vier delen van een boodschap benoemen: "Ik, de zender, zeg iets, de boodschap, aan jou, de ontvanger, in deze situatie, de context".

Deel drie: Theorie en praktijk van therapie.

Rijpheid of volwassenheid is het kernwoord dat Satir gebruikt als het belangrijkste concept in therapie. Het betekent dat de persoon in kwestie volledig verantwoordelijk is voor zichzelf. Hij kan keuzes maken en beslissingen nemen gebaseerd op accurate percepties van zichzelf, van de anderen en van de context waarin hij zich bevindt. Hij gaat ervan uit dat deze percepties van hemzelf zijn en hij accepteert de verantwoordelijkheid voor de gevolgen. Een volwassen persoon heeft een functioneel gedragspatroon dat blijkt uit heldere communicatie, zich onderscheiden van de ander en verantwoordelijkheid voor wat hij voelt, denkt, ziet en hoort.

Dysfunctionele gedragspatronen van

kinderen ontstaan door dysfunctionele gedragspatronen van de ouders. Daarom focust Satir haar therapie op de ouders, waarbij zij uitgebreid nagaat hoe deze ouders het tot partners brachten, daarbij teruggaand naar de tijd waarbij ze ook als twee afzonderlijke individuen leefden. In dit laatste deel van het boek beschrijft Satir stap voor stap haar therapie en de door haar gebruikte werkvormen. Hierbij geeft ze ook aandacht aan de rol van de therapeut. Deze is zelf in staat tot functionele communicatie en functioneert als model voor het gezin dat in therapie is. De therapeut heeft zicht op het gezin en observeert nauwkeuring, waarbij de uitgangspunten voor een gezonde communicatie worden gehanteerd. Een voorbeeld van zo'n uitgangspunt is dat als één gezinslid pijn ervaart, dit betekent dat alle andere gezinsleden een deel van die pijn ervaren in welke vorm dan ook en dat dit door ieder gezinslid erkend moet worden. Dit geldt ook voor plezier in het gezin. Dysfunctionele gezinnen communiceren gebrekkig ten aanzien van zowel pijn als plezier binnen gezin. Een ander uitgangspunt is de nadruk op het verschil tussen individuen (differentness) en de erkenning en waardering hiervan door elk gezinslid.

Satir betreft minimaal gedurende twee sessies alle kinderen bij de therapie ook al zijn ze nog zo jong. Slechts zo kan een beeld gevormd worden van hoe het gezin in elkaar steekt en hoe de gezinsleden met elkaar communiceren.

Satir bespreekt concreet de technieken voor een goed verloop van de therapie. Een voorbeeld hiervan is het wegnemen van dreiging door spelregels voor interactie te introduceren. Tenslotte geeft ze aan wanneer een therapie beëindigd kan worden. De voornaamste sleutel hiervoor is het moment waarop iedere betrokkene in de therapeutische setting de eerste persoon 'ik' kan gebruiken gevolgd door een actief werkwoord op zijn beurt gevolgd door een direct lijdend voorwerp (object).

In het laatste hoofdstuk bespreekt Satir haar vooruitstrevende werkwijze waarbij ze gebruik maakt van simulatiespelen, waarbij ze de gezinsleden uitnodigt diverse rollen te spelen, om te laten ervaren hoe het is om van een gesloten en/of een open systeem deel uit te maken. Ook verricht zij onderzoek naar deze werkwijzen door studenten gezinnen te laten nabootsen. Zo komt zij achter de werking van (in)congruente communicatie, zich uitend in verbaal en nonverbaal gedrag in het hier en nu.

Wat mij opvalt.

Verrassend vind ik de uiteenzetting over hoe functionele gezinnen werken. De lezer krijgt concrete handreikingen waarmee de werking van functionele gezinnen inzichtelijk wordt gemaakt door de uitleg van concrete basis-communicatieprincipes. Hierbij stelt Satir het rolbewustzijn van individu, partner en ouder centraal.

Daarnaast vind ik veel inzichten in de werking van afweermechanismen. Woede heeft pijn als oorsprong en een afweermechanisme dient ter bescherming van

het eigen ego, die eens beschadigd moet zijn geworden. Als iemand boos is, kun je dus de vraag stellen, waarover heeft hij pijn?

Wat mij ook opvalt is de wijze waarop Satir haar uitgangspunten uiteenzet, met respect voor ieders individuele therapie-stijl. Iedere therapeut zal op zijn manier de aangeboden technieken zich eigen moeten maken en invulling zien te geven. Het proces gaat boven de vorm.

Tenslotte valt me op dat er geen sprake is van de discussie 'Moet een gezin kost wat kost bij elkaar blijven'. Uitgangspunt is dat elk mens zijn eigen keuze maakt en dat ouders de verantwoordelijkheid voor het opgroeiproces van hun kinderen hebben. In hulpverleningsland is bij mijn weten al jaren een discussie gaande die invloed heeft op de hulpverlening aan gezinnen. Een stroming zegt dat het einddoel van de therapie gericht moet zijn op het bijeenhouden van de gezinsleden. Een andere stroming zegt dat dit niet het geval hoeft te zijn. Zo ik heb begrepen zetten deze twee stromingen zich tegen elkaar af, wat ik een slechte zaak vind. Het heeft nogal wat consequenties namelijk voor de behandeling van het gezin. Verder vraag ik me af in hoeverre hulpverleners echt vanuit de

BOEKBESPREKING

systeemtheorie werken, waarbij de zogenaamde cliënt (identified patient) niet als enige de aandacht krijgt, maar het gezin als geheel wordt ontmoet en ieder gezinslid aandacht krijgt.

Satir maakt duidelijk hoe het kind beïnvloed wordt door de dysfunctionele gedragspatronen van de ouders. Met behulp van psychodrama kan het kind weer worden ervaren en de pijn om de opgebouwde dysfunctionele gedragingen. Afweermechanismen kunnen door de ervaring worden begrepen en ook de (dys)functionaliteit ervan.

Satir geeft voorbeelden en procedures over hoe zij met simulatiespelen werkt, waarbij ze de gezinsleden uitnodigt om verschillende rollen te vervullen. Psychodramatechnieken kunnen hier natuurlijk zeer behulpzaam bij zijn. Satir beschrijft dezelfde ervaring die ik ook had toen ik voor het eerst met psychodrama in contact kwam. Namelijk dat mensen op natuurlijke wijze en als vanzelfsprekend verschillende rollen kunnen vervullen en de bijbehorende emoties kunnen ervaren.